

УДК 373.3.015.31373.3.091.313
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-46>

Лада ФІЛАТОВА,
orcid.org/0000-0003-0469-4743
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) lada_filatova@hnpri.edu.ua

Марина КОВАЛЬОВА,
orcid.org/0009-0007-1275-5426
студентка II курсу магістратури факультету початкового навчання
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) marina_kovaleva0109@ukr.net

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ТА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто інтерактивні технології навчання як засіб розвитку творчої особистості молодшого школяра, розглянуто суть творчої особистості школяра.

З'ясовано сутність поняття «інтерактивне навчання» – навчання, побудоване на взаємодії учнів з навчальним оточенням, навчальним середовищем, що служить сферою засвоєння знань. Було розглянуто класифікацію інтерактивних технологій навчання (О. Пометун та Л. Пироженко): інтерактивні технології кооперативного навчання (учні працюють на уроці в парах та групах); інтерактивні технології колективно-групового навчання (активізується весь класу при вирішенні різних завдань, які потребують колективного розуму); технології ситуативного моделювання (учні мають свободу у вираженні власних думок, розвиток уяви та фантазії); технології опрацювання дискусійних питань (учні формулюють аргументи, чітко висловлюють свою думку та переконують інших). Також розкрито зміст кожної групи технологій та їхній вплив на учнів початкової школи.

Схарактеризовано умови успішного використання інтерактивних технологій, їх впровадження в освітній процес. У роботі висвітлюються різноманітні форми втілення новітніх технологій в уроки початкової школи, які допомагають розвивати творчі здібності дитини, її уяву, мислення та креативність. Накреслені фактори творчого розвитку учнів, що сприяють формуванню їх творчих здібностей (необхідне середовище; удосконалення навичок учнів, оцінювання їхніх досягнень; врахування індивідуальних здібностей кожного з учнів).

Описано, що важливими умовами творчої діяльності дитини є: підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки; максимальна індивідуалізація й диференціація освітнього процесу; навчання дітей без примусу; розвиток стійкої зацікавленості до знань і потреби в їхньому самостійному пошуку; розв'язування творчих завдань.

Ключові слова: творчість, інтерактивні технології навчання, освітній процес, критичне мислення.

Lada FILATOVA,
orcid.org/0000-0003-0469-4743
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Primary and Professional Education
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Харків, Україна) lada_filatova@hnpri.edu.ua

Marina KOVALYOVA,
orcid.org/0009-0007-1275-5426
student of the 2nd year of the master's degree at the Faculty of Elementary Education
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) marina_kovaleva0109@ukr.net

INTRODUCTION OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL PROCESS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING AND CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

The article considers interactive learning technologies as a means of developing the creative personality of a primary school student, considers the essence of the creative personality of a student.

The essence of the concept of "interactive learning" is clarified – learning based on the interaction of students with the learning environment, the learning environment that serves as the sphere of assimilation of knowledge. The classification

of interactive learning technologies (O. Pometun and L. Pirozhenko) was considered: interactive technologies of cooperative learning (students work in the classroom in pairs and groups); interactive technologies of collective-group learning (the entire class is activated when solving various tasks that require a collective mind); situational modeling technologies (students have freedom to express their own thoughts, develop imagination and Imagination); Technologies for working out discussion issues (students formulate arguments, clearly express their opinions and convince others).

The content of each group of technologies and their impact on primary school students are also disclosed. The article describes the conditions for successful use of interactive technologies and their implementation in the educational process. The paper highlights various forms of implementing the latest technologies in primary school lessons that help develop the child's creative abilities, imagination, thinking and creativity. Factors of creative development of students that contribute to the formation of their creative abilities are outlined (the necessary environment; improving students' skills, evaluating their achievements; taking into account the individual abilities of each of the students).

It is described that important conditions for a child's creative activity are: the teacher's selection of tasks that require creative processing; maximum individualization and differentiation of the educational process; teaching children without compulsion; the development of a stable interest in knowledge and the need for their independent search; solving creative tasks.

Key words: *creativity, interactive learning technologies, educational process, critical thinking.*

Постановка проблеми. В умовах модернізації освіти досить актуальною є проблема формування творчої, креативної особистості, яка здатна до самовдосконалення та самореалізації. Критичне мислення є досить важливим аспектом у вихованні дитини. Саме тому саме в молодшому шкільному віці важливо розвивати фантазію та уміння нестандартно мислити. Задля цього перед вчителями стоїть досить вагома задача побудувати урок таким чином, щоб дітям було цікаво, всі учні були залучені в навчальний процес, тобто створити таку атмосферу, при якій би розкривались усі творчі навички дітей. Педагогу важливо знайти творчий та незвичайний підхід до організації навчального процесу, адже це допоможе виховати творчу особистість. Сучасні підходи до навчання – важливий критерій в освітній діяльності. Чим більше обізнаний вчитель, тим успішніше буде його діяльність та його учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що методологічною основою організації інтерактивного навчання є розробки сучасних педагогів у галузі методів та технологій навчання: А. Алексюка, Г. Ващенко, В. Паламарчук, О. Савченко, та ін. Питанням застосування інтерактивних методів у навчальному процесі займалися такі дослідники як Г. Волошина, О. Єльнікова, Г. Коберник, Л. Колесник, О. Комар, І. Кочан, П. Матвієнко, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., які обґрунтували корисність використання інтерактивності в освітньому процесі задля його удосконалення. Розробленням та застосуванням шляхів використання інтерактивних вправ займалися С. Гончаренко, О. Мариновська, Л. Пироженко, О. Біда та О. Пометун.

Мета статті: охарактеризувати інтерактивні технології навчання як засіб розвитку творчої особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перш за все, розберемо що таке творчість і кого називають творчою особистістю. Творчість – це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення (Гончаренко, 1997: 326). Творча особистість – це цілісна людина з розвиненими творчими здібностями, творчою мотивацією та творчими навичками, здатна продукувати нові матеріали та цінності, що перетворюють життя у кращу сторону (2002: 75).

У кожному з нас є творчі нахили, однак як вони проявлені та розкриті залежить від діяльності людини, її захоплень тощо. Так само в молодшому віці важливо підібрати індивідуальний підхід до учнів, щоб розкрити творчі здібності кожного з них. Саме такий вік є сприятливим для формування творчого потенціалу, адже діти досить емоційні, яскраво сприймають світ та мають добре розвинену фантазію.

Таку імпульсивність їй можна спрямовувати на творчість: давати завдання для самостійного пошуку, запропонувати придумати вірш (розповідь, цікаву історію тощо). Така робота буде ефективною, якщо вчитель висловить своє враження та емоції, адже діти дуже схильні до думки дорослих. Тому завдання педагога зробити таку атмосферу, щоб дитина отримувала задоволення від власної праці та успіхів у роботі.

Творчість – це безперервний рух та постійна робота над собою та своїми здібностями. Звичайно досить важливу роль тут відіграють наступні фактори: бажання, натхнення, емоційний стан та настрої. Одним з найважливіших факторів творчого розвитку учнів є створення умов, що сприяють формуванню їх творчих здібностей.

По-перше, це створення необхідного середовища, при якому можна було б розкрити творчі потенціали дітей. По-друге, завжди удосконалю-

вати навички дітей та обов'язково давати оцінку їх досягненням. Це буде додатковим стимулом для подальшого розвитку. По-третє, при виборі діяльності вчитель має урахувати індивідуальні здібності кожного з учнів або ж дати свободу вибору безпосередньо дитині. Через це бажання й інтерес не пропадуть вже через певний час, а навпаки будуть гарною основою для формування творчих здібностей. І звісно ж, дітям молодшого шкільного віку необхідна допомога і підтримка з боку дорослих, зокрема педагогів.

З психологічної точки зору молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці дитина вперше усвідомлює відношення між ним і навколишнім світом, починає розбиратися в громадських мотивах поведінки, моральних оцінках, значущості конфліктних ситуацій, тобто в цьому віці формування особистості набуває свідому фазу.

Тоді ж постає питання: «Яким чином можна вплинути на розвиток творчих здібностей дітей через освітній процес в навчальній школі?». Діти молодшого шкільного віку переходять від ігрової діяльності до навчальної, тому досить доречно буде будувати навчання таким чином, щоб діти проявляли себе та відчували комфортно.

У Новій українській школі актуально використовувати новітні технології навчання. Адже їх використання підвищує якість уроку та допомагає залучити всіх учнів до навчального процесу. В сучасному освітньому середовищі актуальності набуває впровадження інтерактивних технологій навчання. За такої моделі навчання встановлюється атмосфера дружності, співпраці та взаємонавчання.

Основною особливістю є надання свободи вибору для дітей. Так як інтерактивне навчання пропонує такі методи, які допомагають розвинути комунікативність, налаштувати взаємозв'язок між учнями, дають можливість висловити свою думку та аргументувати її.

«Лінгвістичне тлумачення терміну «інтерактивна педагогіка» свідчить, що поняття «інтерактивність», «інтерактив» прийшли до нас з англійської мови. “Inter” – поміж-, серед-, взаємо-, “act” – діяти, отже, Interact – взаємодіяти. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» (2011: 5).

У педагогічному словнику наводиться наступне визначення: «Інтерактивне навчання (від лат. “interaction” – взаємодія) – навчання, побудо-

ване на взаємодії учнів з навчальним оточенням, навчальним середовищем, що служить сферою засвоєння знань» (2002: 147).

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можемо сказати, що кредо інтерактивного навчання було сформоване раніше давнім мислителем та філософом Конфуцієм: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу, обговорюю, я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром» (Пометун, 2002: 123).

Тобто, при інтерактивній моделі навчання учні активно обговорюють матеріал, комунікують один з одним та опрацьовують інформацію. При цьому вчитель і учень є рівноправними учасниками освітнього процесу, що дозволяє учням бути більш впевненішими в своїх діях та повністю розкривати свої здібності.

Найпоширенішою у початковій школі є класифікація інтерактивних технологій навчання О. Пометун та Л. Пироженко, які запропонували її в залежності від форм (моделей) навчання, в яких реалізуються інтерактивні технології.

Таким чином, вони розподілили їх на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань (Пометун, 2002: 27).

При *інтерактивних технологіях кооперативного навчання* на уроці організовується парна та групова робота. Таким чином кожна дитина має можливість взяти участь в обговоренні, висловити свою думку та обмінятися власними ідеями зі своїми однокласниками. Такий варіант технологій сприяє активному, детальному аналізу нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та засвоєння. До них належать такі технології як: «робота в парах», «ротаційні (змінювані) трійки», «два-чотири-всі разом», «карусель», «робота в малих групах», «акваріум» (Пометун, 2002: 28).

Інтерактивні технології колективно-групового навчання відповідають за активізацію всього класу та використовуються при вирішенні різних завдань, які потребують колективного розуму. Це такі технології як: «обговорення проблем в загальному колі», «мікрофон», «незакінчені речення», «мозковий штурм», «навчаючи-учусь», «ажурна пилка», «дерево рішень» (Пометун, 2002: 34).

Ігрову модель навчання використовують *технології ситуативного моделювання*. Учні перебувають зовсім в інших умовах, мають свободу інтелектуальної діяльності, вираження власних думок, розвиток уяви та фантазії. Як правило, ігрова модель навчання реалізується за чотири етапи:

1) Орієнтація (введення учнів у тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу).

2) Підготовка до проведення гри (викладення сценарію гри, визначення ігрових завдань, ролей, орієнтовних шляхів розв'язання проблеми).

3) Основна частина – проведення гри.

4) Обговорення.

Відповідно до технологій ситуативного моделювання належать: «розігрування ситуації за ролями», «імітаційні ігри», «громадські слухання» (Пометун, 2002: 42).

Створення дискусій на уроці сприяє розвитку логічного мислення у дітей та підвищує рівень їх пізнавальної діяльності. *Технології опрацювання дискусійних питань* вчать учнів формулювати аргументи, чітко висловлювати свою думку та переконувати інших у ході обговорення дискусійного питання. Технологіями опрацювання дискусійних питань називають: «Займи позицію», «метод «Прес», «неперервна шкала думок», «дебати» (Пометун, 2002: 49).

Зазвичай, як показує практика, труднощі отримують саме ті діти, які не тільки мають малий обсяг знань, а й не хочуть мислити, творити, пізнавати щось нове. Діти молодшого шкільного віку ще відчувають потребу в грі, тому інтерактивні технології навчання допоможуть виконати 2 мети одночасно: задовольнити потреби дітей та змотивувати їх до навчальної діяльності.

Окрім того, інтерактивні технології навчання позитивно впливають на стосунки колективу: діти вчать вислуховувати один одного, формулювати власну думку та наводити певні аргументи. Це формує самостійність у мисленні та креативність.

Однак, варто не забувати, що інтерактивні технології навчання – це не гра, це новітні технології, які допоможуть зробити навчальний процес більш цікавим та захоплюючим для дітей, при цьому розкриваючи їх творчі здібності. Також, впроваджуючи таку модель навчання, матеріал буде легше опрацьовуватись та запам'ятовуватись дітьми.

Як ефективно будуть діяти інтерактивні технології навчання, залежить і від самого педагога. Якщо учитель сам має гарно розвинені особистісно-професійні якості, має мотивацію самовдосконалюватись та розвиватись, то й успішність його роботи буде на високому рівні.

Тобто при впровадженні інтерактивних технологій в освітній процес, вчителю важлива *наявність високої педагогічної культури*. Він має добре розумітись на новітніх технологіях, розуміти мету впровадження та вміти правильно їх використовувати.

Відповідно ще однією з умов використання інтерактивних технологій на уроках в початковій школі є *ретельна підготовка вчителя до проведення сучасних уроків*: «використовувати методи, котрі відповідають віковим можливостям учнів, їхньому досвіду роботи з інтерактивними методами; давати завдання для попередньої підготовки: прочитати, обміркувати, виконати самостійні підготовчі вправи; добирати для заняття таку інтерактивну вправу, яка давала б школярам «ключ» до засвоєння теми; упродовж інтерактивної вправи виділяти час для її обміркування, щоб учні сприйняли її серйозно, а не виконали механічно; на одному занятті використовувати один-два (максимум) інтерактивних методи, а не їх калейдоскоп; проводити неквапливе обговорення за підсумками виконання інтерактивної вправи, у тому числі актуалізуючи раніше вивчений матеріал» (Каленюк, 2010: 8).

Не менш важливим для вчителя, є підтримка своїх учнів, оцінка їх старань та направлення творчості дітей у правильне русло. Адже, школярі, як правило, мають яскраву фантазію та уяву. Образи уяви все ще надзвичайно нестабільні, іноді схильні до змін під впливом нових впливів випадкових асоціацій.

Часто трапляється так, що учень боїться висловити власну думку, проявити творчість та ініціативу. На це є декілька причин, основними з яких є або боязнь сказати неправильно, або думка про те, що його твердження нікому не цікаве. Тут вчителю задля ефективності використання інтерактивних технологій важливо підібрати індивідуальний підхід до кожного з учнів, підібрати таку технологію, яка б розкривала творчий потенціал кожної дитини.

Зазвичай, на уроках з використанням інтерактивних технологій панує атмосфера дружності та єдності, а відносини між учителем та учнями є лояльними. Це є запорукою успішного застосування новітніх технологій.

Починати впровадження інтерактивних методів навчання потрібно поступово. Спочатку молодші школярі мають налагодити контакт один з одним, активно слухати своїх однолітків, поважати думку інших. Щоб процес адаптації пройшов швидко і непомітно, учню треба переключити свою увагу та вийти із так званої «зони комфорту», подолати страх та невпевненість.

Адже, як показує практика учень буде активним, якщо він не відчуває дискомфорту та напруження в атмосфері, якщо він бачить, що його думку цінують та поважають. Ця умова, поступове використання інтерактивних технологій навчання, вкрай важлива. Тобто для того, щоб викликати у дітей інтерес та мотивацію, необхідно починати з найпростіших інтерактивних технологій, які будуть позитивно впливати на творче мислення дітей та не відбивати мотивацію до навчальної діяльності.

Важливими умовами творчої діяльності дитини є:

- «...підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку;
- максимальна індивідуалізація й диференціація освітнього процесу;
- діяльність учня не повинна регламентуватися;
- навчання дітей без примусу, розвиток стійкої зацікавленості до знань і потреби в їхньому самостійному пошуку;
- розв'язування творчих завдань» (3).

Задля ефективного впровадження інтерактивних технологій, вчителю необхідно планувати

свою роботу, щоб повністю охопити весь матеріал і глибоко його вивчити. Важливою умовою є вдале комбінування новітніх технологій навчання. Найчастіше використовуваними є групові технології, однак не варто забувати й про індивідуальне навчання учнів, яке повністю розкриє їх творчий потенціал, розвине уяву, фантазію та креативне мислення.

Виходячи з вищезазначеного, саме інтерактивні методи дають змогу створювати навчальне середовище, у якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає і змогу учням формувати характер; розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості.

Висновки. Отже, щоб виховати особистість, яка усебічно розвинена, здатна до критичного мислення, інноватора, який здатний змінювати навколишній світ та учитися впродовж життя вчителю необхідно удосконалювати свою систему навчання, використовуючи нові засоби, методи та технології. При формуванні творчих здібностей учнів важливо правильно побудувати освітній процес, в якому діти будуть зацікавлені та змотивовані. Тільки при правильній взаємодії з учнями, вчителю вдасться розкрити творчі здібності кожного з них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ. Либідь, 1997. 376 с.
2. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : Методичний посібник для вчителів початкової школи / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О.А. Біда та ін. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.
3. Інтерактивні технології розвитку творчих здібностей учнів URL: <https://vseosvita.ua/library/interaktyvni-tekh-nolohii-rozvytku-tvorchykh-zdibnostei-uchniv-611861.html> (дата звернення: 05.09.2023).
4. Каленюк Л. В. Інтерактивні технології – перспектива розвитку: використання інтерактивних технологій в навчальному процесі початкової школи. *Розкажіть онуку*. 2010. № 5, Вип. 2. С. 8–30.
5. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ: Вища школа, 2002. 136 с.
6. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / за ред. Кузьмінського А.І. Черкаси : Видав-во ЧДУ імені Б. Хмельницького, 2002. 112 с.

REFERENCES

1. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid, 1997. 376 s. [in Ukrainian].
2. Zastosuvannia interaktyvnykh tekhnolohii u navchanni molodshykh shkoliariv: Metodichnyi posibnyk dlia vchyteliv pochatkovoї shkoly / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko, O.A. Bida ta in. [Application of interactive technologies in teaching junior schoolchildren: a methodological guide for primary school teachers] Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan. 2011 [in Ukrainian].
3. Interaktyvni tekhnolohii rozvytku tvorchykh zdibnostei uchniv [Interactive technologies for developing students creative abilities]. URL: <https://vseosvita.ua/library/interaktyvni-tekh-nolohii-rozvytku-tvorchykh-zdibnostei-uchniv-611861.html> (data zvertannia 05.09.2023) [in Ukrainian].
4. Kaleniuk L. V. Interaktyvni tekhnolohii – perspektyva rozvytku: vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii v navchalnomu protsesi pochatkovoї shkoly [Interactive technologies – perspective of development: use of interactive technologies in the educational process of Primary School] *Rozkazhit onuku*. 2010. № 5, Vyp. 2. S. 8–30 [in Ukrainian].
5. Pometun O. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia i praktyka [Interactive learning technologies: theory and practice]. Kyiv : Vyshecha shkola, 2002. 136 s. [in Ukrainian].
6. Slovnyk-dovidnyk pedahohichnykh i psyholohichnykh terminiv [Dictionary-reference book of pedagogical and psychological terms] / za red. Kuzminskoho A.I. Cherkasy : Vydav-vo ChDU imeni B. Khmelnytskoho, 2002. 112 s. [in Ukrainian].